

SÚČASNÝ STAV BĀDANIA O POJME "CORONA REGNI HUNGARIAE"

Jozef Karpat

Podľa koncepcie maďarskej buržoáznej historiografie štátu a práva zo začiatku tohto storočia bol pojem koruny v právnych dejinách Uhorska originálnou zvláštnosťou a predchodcom moderného pojmu štátu pochopeného ako subjekt práva. Túto koncepciu najviac rozpracoval právny historik Ákos Timon, ktorý pôsobil na Právnickej fakulte v Budapešti až do konca prvej štvrtiny tohto storočia. Proti jeho koncepcii sa ozvali kritické hlasy najmä z cudziny. Tak český právny historik Kadlec z komparatistického hľadiska s dôrazom poukazoval na obdobné javy v štátoch strednej (Čechy, Poľsko, Srbsko) a západnej Európy (Anglicko, Aragónsko).

Ale tak argumentácia maďarskej buržoáznej právnej historiografie, ako aj argumentácia kritických stanovísk sa opierala o ojedinelé pramenné doklady. Preto obidve tieto protichodné stanoviská trpeli zovšeobecňovaním. Tento nedostatok si vynucoval doplnenie v tom smere, aby sa získalo podľa možnosti čo najväčšie množstvo pramenných dokladov, lebo len z hromadného výskytu takýchto dokladov možno vyvodzovať zovšeobecňujúce dôsledky.

Po prieskume takého množstva pramenného materiálu, ktoré možno považovať za pomerne vyčerpávajúce, sa ukázalo (r. 1937), že v prvých troch storočiach dejín uhorského kráľovstva bol pojem koruny známy. Kým v 11. a 12. storočí sa v prameňoch vyskytuje len ojedinele, zatiaľ v 13. storočí bol jeho výskyt priam masový.¹⁾ V týchto prvých troch storočiach uhorského kráľovstva vládla v Uhorsku domáca dynastia a príslušné pramene boli skoro výlučne listiny, ktoré pochádzali z kráľovskej kancelárie. Z toho plynie ako dôsledok, že pokiaľ bol vývin pojmu koruny v kráľovskom Uhorsku samorastlý, potom to platí hlavne o prvých troch storočiach jeho štátoprávnej existencie, keď tam vládla domáca dynastia.

Výsledok výskumu založeného na hromadnom pramennom materiáli bol napokon záver, že pojem koruny sa v prvých troch storočiach dejín krá-

¹⁾ K stavu problematiky dejín pojmu koruny v Uhorsku v tridsiatych rokoch tohto storočia a potom k výsledkom získaným pre 11.-13. storočie na podklade prieskumu prameňov porov.: Jozef Karpat, Corona regni Hungariae v dobe árpádovskej. Bratislava 1937.

lovstva v Uhorsku používal n a m i e s t o alebo v e d Ľ a panovníka. Tento pojem vyjadroval kráľovskú hodnosť pochopenú v jej časovej nepretržitosti a odpútanú od osoby jednotlivého panovníka. Masovosť výskytu pojmu koruny v skúmanom období vrcholila v čase obzvláštného poklesu autority kráľovského úradu, keď vládol nezletilý panovník a v krajine bol rozvrat. To svedčí o tom, že pojem koruny sa vžil ako náhrada za predstavu panovníka, ktorá najmä v časoch rozvratu nevzbudzovala patričnú autoritu. Porovnaním s pomermi vo Francúzsku a Anglicku sa podľa prameňov ukázalo, že v týchto krajinách dosiahol v tom istom čase pojem koruny vyšší stupeň abstraktnosti a vyjadroval panovnícky úrad pochopený hlavne v jeho sudcovskej funkcii a ako subjekt majetkovoprávných vzťahov.²⁾ Tak sa potom maďarská buržoázna vedecká spisba o pojme koruny v Uhorsku súhrnne prejavila ako súbor nacionalisticky predpojatých téz. To platí najmä o tzv. idei sv. koruny a náuke o uhorskej sv. korune, tak sa totiž v uvedenej literatúre označovali poučky vyvođené o pojme koruny pre dejiny štátu a práva v Uhorsku. V skutočnosti to boli umelé konštrukcie maďarských právnych historikov rozpracované od druhej polovice 19. storočia a potom spiatočnou interpretáciou aplikované na predchádzajúcu minulosť.³⁾

Na dosiahnuté výsledky podľa pozn. 1 - 3 nadviazal maďarský právny historik Ferenc E c k h a r t, ktorý od začiatku svojho pôsobenia na Právnickej fakulte v Budapešti v druhom desaťročí tohto storočia zaujal kritické stanovisko aj vo veci pojmu koruny, a to proti nacionalisticky predpojatým názorom nielen Timona, ale aj vtedajšej maďarskej buržoáznej právnej historiografie vôbec. Napokon pôsobil na uvedenej fakulte až do svojej smrti r. 1958. Vo svojom obsiahlom diele o pojme koruny v Uhorsku, ktoré vyšlo r. 1941, jednoznačne odmietol predpojaté názory maďarských bádateľov, a to najmä údajnú jedinečnosť a pokrokovosť tohto pojmu v štátoprávnych dejinách Uhorska. Ničmenej pripúšťal, že pojem koruny sa v Uhorsku predsa len zachoval nepretržite až do najnovších čias v podobe tzv. idey sv. koruny Uhorska, z ktorej sa vyvinula tzv. náuka o uhorskej sv. korune.⁴⁾ Toto svoje modifikované stanovisko však podoprel zase len ojedinelými pramennými dokladmi a staršou politickou literatúrou. Hoci tým urobil ústupok voči maďarskému nacionalistickému stanovisku, predsa jeho zásadná kritič-

---

2) Jozef K a r p a t, K dejinám pojmu corona regni vo Francúzsku a Anglicku. In: *Miscellanea historico-juridica*, Praha 1941, s.91-141.

3) Jozef K a r p a t, Die Lehre von der heiligen Krone Ungarns im Lichte des Schrifttums. In: *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* 6/1941, č.1, s.1-54.

4) E c k h a r t Ferenc, *A szentkorona-eszme története (Dejiny idey sv.koruny)*, Budapest 1941.

nosť proti tomuto stanovisku vyvolala už v tridsiatych rokoch priam búrku odporu v tábore nacionalisticky orientovanej buržoáznej maďarskej historiografie. Hlavní predstavitelia tejto historiografie si pritom nárokovali funkciu reprezentantov verejnej mienky a túto mienku aj s podporou časti vládnych miest skutočne ovplyvňovali. Tak sa rozpúta- la ostrá polemika, ktorá sa stala známou pod názvom "Eckhartovská dis- kusia" (po maďarsky: Eckhart-vita) a jej jadro sa sústreďovalo práve na problém dejín pojmu koruny. Dozvuky tejto diskusie trvajú až dote- raz, teda už vyše štyroch desaťročí.⁵⁾

Novší popud na bádanie o dejinách pojmu koruny v celoeurópskom meradle, a tým aj v Uhorsku, dal osobitný zborník, ktorý vyšiel r.1961 o význame tohto pojmu v stredoveku.⁶⁾ Tento zborník umožňuje v súvis- losti s danou problematikou použiť vo veľmi širokom meradle metódu kom- paratistiky a najmä uviesť na pravú mieru predstavy o jedinečnosti poj- mu koruny ako javu štátoprávnych dejín Uhorska. Ukazuje sa totiž už aj podľa výsledkov doterajšieho bádania, že išlo celkom zrejme o celoeu- rópsky jav. Takýto záver je prípustný už aj podľa výskumu založeného len na ojedinelých pramenných dokladoch, ktorými sa dosvedčuje aspoň výskyt tohto javu v jednotlivých krajinách Európy. Pritom je len pri- rodzené, že sa medzi týmito krajinami vyskytovali rozdiely v koncep- cii pojmu koruny. Tieto rozdiely boli primeraným odrazom najmä ekono- mickej a spoločenskej základne, ktorá bola daná v jednotlivých kraji- nách a ktorá pôsobila na kultúrnu nadstavbu založenú na tejto zá- kladni. Pravda, správne je tieto rozdiely chápať zakaždým ako svojráz a nie ako jedinečnosť, ktorá by nebola mala obdoby vôbec alebo len vý- nimočne: preto sa v maďarskej buržoáznej historiografii dovoľávali ta- kejšo jedinečnosti neprávom.

V novšej maďarskej marxistickej historiografii štátu a práva sa problematika dejín pojmu koruny v Uhorsku v podstate sústredila na hod- notenie výsledkov, ku ktorým dospel Eckhart. Popud na riešenie tejto problematiky dal právny historik Márton S e r l ó s, ktorý zaujal voči uvedeným výsledkom zásadne polemický postoj.⁷⁾ Koncepciu pojmu

5) Porov. nižšie pozn. 7-9.

6) *C o r o n a r e g n i*, Studien über die Krone als Symbol des Staates im spätere- ren Mittelalter, ed. M. H e l l m a n n, Weimar 1961. V tomto zborníku je nemecký pre- klad spisov uvedených v pozn. 1 a 2, ako aj štúdie: Jozef K a r p a t, Idea uhorskej sv. koruny v novom svetle. Pôvodne vyšlo v zborníku: *Carpatica Slovaca I/II*, Bratisla- va 1943/44, s.501-532. - Zborník "Corona regni" obsahuje okrem toho príspevky k dejinám pojmu koruny v Čechách, Poľsku, Rusku, Srbsku, v rímsko-nemeckej ríši a v Európe vôbec.

7) S e r l ó s Márton, A "szentkorona-tan" kialakulása (Ako vznikla tzv. náuka o sv. korune). In: *Jogtudományi közlöny* 15/1960, s.596-601. T e n i s t ý, Az organi- kus és a szentkorona államelmélet a magyar jogtörténetírásban (Organická teória štátu a teória sv. koruny v maďarskej právnej historiografii). In: *Magyar tudomány* 1960, č. 3, s. 111-112. Tento bádateľ umrel r. 1971.

koruny v Uhorsku považoval za bežný spôsob stavovského nazerania na štát, založený na predstave o zmluve uzavretej medzi panovníkom a národom. Priebeh Eckhartovskej diskusie, ako sa utvárala v podmienkach vlády buržoázie, bol novšie podrobený rozboru z triedneho hľadiska.⁸⁾ Pritom sa zásadne kladne hodnotí Eckhartov boj proti nekritičnosti maďarskej buržoáznej historiografie, ktorá aj v tejto otázke slúžila politickým cieľom vtedajšej vládnucej triedy. Buržoázia totiž používala koncepciu pojmu koruny ako podklad na zdôvodnenie veľmocenskej pozície niekdajšieho Uhorska a po r. 1918 dokonca na argumentáciu za revíziu trianonskej mierovej zmluvy. Pokrokový prínos Eckharta teda bol v danej súvislosti v tom, že svojím bojom proti predpojatosti a nekritičnosti maďarskej buržoáznej historiografie napomáhal riešeniu danej problematiky na ozaj vedeckej úrovni. Preto sa aj na inom mieste vytýka Sarlósovi,⁹⁾ že dostatočne neanalyzoval Eckhartovo dielo, pokiaľ ním prispel ku kritike predpojatých téz právneho historika Timona, ktoré ovládali maďarskú buržoáznu historiografiu štátu a práva.

Pravda, tieto novšie príspevky k problematike dejín pojmu koruny v Uhorsku prinášajú len hodnotenie, resp. marxistické prehodnotenie doterajších výsledkov bádania. Skutočné nové poznatky môže priniesť iba ďalší prieskum prameňov, samozrejme s tou výhradou, že sa uskutoční na báze takého počtu prameňov, ako sa to urobilo pre prvé tri storočia dejín uhorského kráľovstva. Kým se tak nestane, ostáva táto problematika naďalej otvorená.

Napriek tomu zaslúži pozornosť výsledok aspoň čiastočného prieskumu pramenného materiálu. Z neho vysvitá, že v 14. - 15. storočí sa pojem koruny v Uhorsku používal aj naďalej. Zmena se však prejavila v tom, že kým v 14. storočí sa uvádzal ako v 11. - 13. storočí hlavne v spojitosti s osobou kráľa (*corona regia*),¹⁰⁾ zatiaľ od polovice 15. storočia sa uvádzal v spojitosti s kráľovstvom (*corona regni*).¹¹⁾ To

---

8) K a r d o s József, Az Eckhart-vita és a szentkorona-tan (Eckhartovská diskusia a náuka o sv. korune). In: Századok 103/1969, č. 5-6, s. 1104-1117

9) V a r g y a i Gyula, Adalékok a magyar nacionalista állam- és jogtörténetírás kritikájához. Timon Ákos állam- és jogtörténetírása (Príspevky ku kritike maďarskej nacionalistickej historiografie štátu a práva. Dejiny štátu a práva podľa koncepcie Ákosa Timona). In: Történeti szemle 13/1970, č. 4, s. 451-482

10) Porov. pramennú edíciu: A zichy és vásonkeői gróf Zichy család idősb ágának oklevéltára (Diplomatár staršej vetvi rodu Zichy, Pest 1871) - 1319 (I.171), 1323 (I.219), 1342 (II.2), 1343 (II.64), 1346 (II.216), 1347 (II.265), 1364 (III.236), 1368 (III.357, 363, 372, 403), 1380 (IV.150, 155), 1391 (IV.478).

11) Porov. pramennú edíciu: A Héderváry család oklevéltára (Diplomatár rodu Héderváry), vydali Béla R a d v á n s z k y a Levente Z é v o d s z k y, Budapest 1909 - 1439 (II.191), 1455 (I.283), 1458 (I.287), 1458 (I.290), 1460 (I.293), 1467 (I.330), 1491 (I.467), 1491 (I.469), 1507 (I.507), 1523 (I.584)

svedčí o tom, že sa tento pojem odpútal od predstavy panovníka a toto chápanie sa zachovalo aj v ďalších storočiach.¹²⁾ Pri tomto predbežnom prieskume prameňov sa okrem toho zistilo, že frekvencia výskytu pojmu koruny sa zmenšovala. To dovoľuje usudzovať, že výskyt tohto pojmu bol čoraz zriekavejší.

V danej súvislosti ešte treba poukázať na nevšedný stupeň intenzity, aký dosiahol v Uhorsku kult koruny pochopenej v zmysle korunovačného klenotu. Známe je, že pritom platila zásada, podľa ktorej bolo korunovanie právoplatné len vtedy, ak sa uskutočnilo korunou, ktorej pôvod sa podľa tradície odvodzoval od prvého uhorského kráľa Štefana I. Preto tiež bolo rozhodujúce, v moci koho bola táto koruna. V tom bola zvláštnosť uhorských pomerov v porovnaní s inými krajinami, kde neplatila takáto výlučnosť určitého korunovačného klenotu, lebo na korunovanie sa používali aj viaceré koruny. Ale pre uhorské pomery bolo okrem toho príznačné hľadisko, ktoré sa údajne rešpektovalo ešte koncom 17. storočia. O tom sa zachoval výrok istého magnáta z r. 1681, podľa ktorého aj keby boli vola korunovali pravou uhorskou korunou, patrila by mu úcta a mal sa považovať za kráľa.¹³⁾ Keď sa aj tento výrok chápe ako uprílišená krajnosť, predsa dokazuje celkom mimoriadny význam, aký sa pripisoval korune v Uhorsku. To samo o sebe je dostatočným svedectvom toho, že na korunovanie a potom aj na korunu sa vo feudálnom Uhorsku nadväzovali početné predstavy, ktoré mali významné dôsledky vo vtedajšom štátoprávnom myslení. To spôsobilo okrem iného, že aj termín "corona" chápaný ako pojem dosiahol v listinách takú frekvenciu, že jej odraz v písaných prameňoch právom vzbudzoval pozornosť bádateľov dejín štátu a práva. Správne docenenie tejto frekvencie, pravda, bude možné len, keď sa porovná s výsledkami bádania aj v iných feudálnych monarchiách. Pritom tieto výsledky musia byť porovnateľné, t.j. založené na podklade prieskumu aspoň obdobného množstva pramenného materiálu, aké sa preskúmalo pre uhorské pomery.

Podľa terajšieho stavu bádania teda súhrnne platí, že pojem koruny bol celoeurópskym javom, ktorý bol príznačný pre stredoveké štátoprávne myslenie. Keď sa v novoveku utváral pojem štátu, vtedy pojem koruny alebo celkom vymizol, alebo jeho význam poklesol na obrazný ter-

---

12) *Monumenta Hungariae historica*, Budapest 1526 (I./1,50), 1527 (I./1,64), 1532 (I./1,148,149,150), 1548 (I./2,195), 1550 (I./2,249), 1551 (I./3,3), 1605 (I./3,172), 1607 (I./3,241), 1608 (I./3,282,287,290), 1608 (I./3,291), 1608 (I./3,297,304,310), 1608 (I./4,6,28), 1611 (I./4,46,48,49,52), 1620 (I./4,207), 1621 (I./4,267), 1669 (II. trieda, zv. 38,426). V prameňoch nemeckého znenia sa používa názov "Cron Hungern."

13) *Ex Primatibus Hungariae Michael Orezág ad Proceres contra Matthiam Regem conjurantes, dixit: Quemcunque Sacrae Hungariae Coronae coronatum videris, etiam si bos fuerit, adorato, ac pro Rege habeto. - In: Sigismundus Drugeth, Nucleus rerum Hungaricarum studio non modico excerptus, ex Bonfinio historico, Tyrnaviae (1713-1715).*

minologický zvrät. V jednotlivých krajinách Európy sa prirodzene uplatňoval v prípade dejín pojmu koruny primeraný osobitný svojráz. Pre Uhorsko spočíval v tom, že sa tento pojem vyskytoval v prameňoch v masovej frekvencii, že pôvodne úzko súvisel s kráľovou osobou, resp. kráľovským úradom a že v jeho masovom výskyte treba vidieť nadväznosť na osobitný význam, aký sa v Uhorsku pripisoval v štátoprávnej sfére korunovačnému klenotu odvodzovanému od prvého uhorského kráľa. Údajná jedinečnosť, pokrokovosť, ba demokratickosť, ktoré sa v staršej maďarskej historiografii štátu a práva spájali s pojmom koruny a z dôsledkami z neho vyvodzovanými - ako bola tzv. idea uhorskej sv. koruny a tzv. náuka o uhorskej sv. korune - boli výplodom umelých špekulatívnych a retrospektívne aplikovaných konštrukcií maďarských buržoázných právnych historikov. Skutočná zvláštnosť spočívala vo vyššie spomenutom svojráze, ktorý však sám o sebe nie je nijakou jedinečnosťou Uhorska. Lebo každá krajina, kde sa pojem koruny vyskytol, mala v súvislosti s ním vlastný osobitný svojráz. Problematiku dejín pojmu koruny v Uhorsku nemožno považovať za uzavretú, kým sa neuskutoční taký vyčerpávajúci prieskum prameňov, ktorý zodpovedá súčasnému stavu prístupnosti pramenných materiálov a ktorý pokryje rozpätie dejín siahajúce až do novoveku. Na takom pramennom základe získané vecné závery môžu priniesť nové výsledky v danej problematike.